

's-Hertogenbosch, 24 februari 2026

Beleids- en actieplan 2026-2030

Jacob Moleschott, 's-Hertogenbosch 1822 - Rome 1893

De in 's-Hertogenbosch geboren Jacob Moleschott groeit in de negentiende eeuw uit tot een groot, internationaal bekende denker en interdisciplinair wetenschapper. Toch zijn er meer Bosschenaren die hem niet kennen dan wel en is hij in Nederland ook een grote onbekende. Zijn leven is bijzonder productief. Hij is arts met een praktijk; hij is wetenschapper en doceert fysiologie (voedingswetenschappen) en filosofie. Hij is een vernieuwer, initiator, emancipator, democraat, politicus en een vrijdenker (autonoom denker).

Zijn loopbaan volgt vooral het spoor van de wetenschap en zo belandt hij achtereenvolgens in Utrecht, Heidelberg, Zürich, Turijn en uiteindelijk aan de Università Sapienza in Rome. In zijn leven en werk is er één constante: de missie om op basis van wetenschappelijke verworvenheden de omstandigheden te verbeteren waarbinnen waarin de mens leeft. In de loop van zijn leven weet hij steeds opnieuw op hoog niveau middelen in te zetten om zijn sociaal gedreven werk verder te brengen. De wetenschap staat voor hem in dienst van de vooruitgang der mensheid.

In Italië engageert Moleschott zich met de Risorgimento, de glorende Italiaanse eenheidsstaat en vorming van de natie. Hij maakt tussen 1879 en 1886 deel uit van de Italiaanse senaat. Op dit podium neemt hij het op voor de door misoogsten en aardappelziektes geplaagde paupers op het Italiaanse platteland. Hij zet daarbij zijn wetenschappelijke kennis in voor meer bestaanszekerheid. In 1880 pleit hij voor invoering van het vrouwenkiesrecht en het recht op echtscheiding. Zijn voortdurende pleidooi voor een sociale politiek maakt hem tot 'vader van de verzorgingsstaat', aldus oud-politicus en filosoof Ronald van Raak, hoogleraar aan de Erasmus Universiteit Rotterdam.

Moleschotts beroemdste uitspraak is ongetwijfeld 'Ohne Phospor keine Gedanken' (zonder fosfor geen gedachten), waarmee hij stelt dat het brein niet los van het lichaam staat: het denken is mede afhankelijk van gezonde voeding (die fosfor bevat) en goede leefomstandigheden (zoals meer daglicht in woningen). Het wordt zijn leidende gedachte, waarin zijn politieke, filosofische, maatschappelijke en medisch-wetenschappelijke kennis en visies samenkomen. In 1892 neemt Moleschott samen met andere Europese intellectuelen stelling tegen het dan oprukkende antisemitisme.

Moleschotts leven en werk staan in dienst van de wetenschap, sociale vooruitgang, democratie en menswaardigheid. Vandaag zijn die waarden nog steeds hoogst actueel. Immers, de wetenschapsbeoefening staat onder druk. In de huidige tijd groeit de tweedeling in de samenleving. Deze groeiende tweedeling en polarisatie staan een harmonische samenleving in de weg en bedreigen deze zelfs. De macht van het geld lijkt zo immens en onbegrensd dat democratische waarden in gevaar zijn en autocratie op de loer ligt. Veel verworvenheden, die door emancipatie en sociale vooruitgang zijn bereikt, staan in heel Europa op de tocht.

We zien dat mensen worstelen met vragen over gezonde voeding en een gezonde geest. Moleschotts opvattingen en raadgevingen kunnen, vertaald naar de huidige tijd, een belangrijke inspiratiebron zijn.

Als kritisch beschouwer van religie in het algemeen en de katholieke Kerk in het bijzonder was Moleschott tot ver in de twintigste eeuw een omstreden persoon, zeker in zijn toenmaals overwegend katholieke geboortestad. Lange tijd leefde en werkte hij bovendien in het toen verre Italië. Zo raakte Moleschott verguisd en vergeten. We doen de geschiedenis recht als we ervoor zorgen dat zijn persoon onderdeel wordt van ons collectieve geheugen, niet alleen in 's-Hertogenbosch, maar in heel Nederland. Hij is te inspirerend om hem te vergeten, sterker nog: hij is een landgenoot om trots op te zijn. Raadpleeg voor meer informatie ons Moleschott-magazine, verkrijgbaar via de website.

Over de stichting Jacob Moleschott

Stichting Jacob Moleschott is een non-profitorganisatie die zich richt op het bekend maken van Jacob Moleschott als een belangrijke wetenschapper. De stichting werkt samen met instellingen, organisaties en individuele personen (bijvoorbeeld wetenschappers) die bijdragen aan de doelstellingen van de stichting.

Missie

De stichting heeft als doel: de naam en het gedachtegoed van Jacob Moleschott, de grootste wetenschapper die 's-Hertogenbosch in de negentiende eeuw heeft voortgebracht, onder een breed publiek bekend maken en levend te houden.

Onze missie is om Jacob Moleschott als wetenschapper, geneeskundige, filosoof, voedingsdeskundige, emancipator en humanist een permanente plek te geven in het collectief geheugen van Nederland, om te beginnen in 's-Hertogenbosch, zijn geboortestad. Daarbij is het oogmerk om zijn gedachtegoed te laten adopteren door instellingen die op eigen wijze invulling geven aan zijn geestelijk erfgoed.

Visie

Jacob Moleschott is de verpersoonlijking van waarden die gevoed worden door humanisme, democratisch bewustzijn, de rationeel gestuurde wetenschap en sociale rechtvaardigheid.

In het licht van een volmaakte 'canon' van wetenschaps-, politieke, sociale en ideeëgeschiedenis van de negentiende eeuw verdient Moleschott herwaardering.

Strategische doelstellingen

De stichting tracht haar doel onder meer te verwezenlijken door:

- het verzamelen, onderzoeken en verspreiden van informatie over het leven en werk van Jacob Moleschott;
- maatschappelijk relevante en actuele invulling te geven aan zijn geestelijke erfenis;
- 's-Hertogenbosch van een veelzijdiger imago te voorzien. Een icoon voor progressief en democratisch denken past daar wel in.

De stichting kiest daarbij voor pragmatisch handelen. Wat zich als eerste aandient, voor de hand liggend is of 'makkelijk' binnen te halen gaat voor, indien het recht doet aan voornoemde strategische doelstellingen van de Stichting

Naamsbekendheid

Ons doel is Moleschott, vooralsnog een relatief onbekende wetenschapper, een grotere naamsbekendheid te bezorgen in zijn geboortestad 's-Hertogenbosch, in Nederland en de wereld van de wetenschap.

Middelen daartoe zijn bv. een website, social media, publicaties, lezingen en het ontwikkelen van 'lieux memorabeles' of gedenkwaardige plekken.

Betrokkenheid van de stad 's-Hertogenbosch.

We willen Moleschott grote(re) bekendheid geven in Nederland, te beginnen in zijn geboortestad 's-Hertogenbosch.

Actieplan

Dat leidt tot de volgende acties voor de komende jaren:

1. *Publicaties*

- a. het onderhouden van een/de website over het leven en werk van Jacob Moleschott en over actuele ontwikkelingen, presentaties, publicaties etc. Daartoe wordt een redactie samengesteld;
- b. het Moleschottmagazine, uitgebracht in 2022, onder de mensen brengen door mogelijke uitbreiding van verkooppunten;
- c. een nieuwe wandelgids Beroemde Bosschenaren via de Paadjemakers;
- d. nieuwe brochure JM Moleschott

2. *Moleschott in het stadsbeeld*

- a. een straat, scholengemeenschap, instituut of evenement naar hem noemen;
- b. Moleschott onder de aandacht brengen en houden bij Bossche erfgoedinstellingen zoals Erfgoed 's-Hertogenbosch en Brabants Historisch Informatie Centrum (BHIC);
- c. het organiseren van een module Moleschott bij de cursus Boschlogie;
- d. het ondersteunen van de op- of inrichting van een gedenkplek voor Jacob Moleschott;

Specificatie 2.d. – Te denken valt hierbij aan de mogelijkheid om het initiatiefvoorstel (aanvaard door de Bossche gemeenteraad in juni 2022) van de SP nieuw leven in te blazen. Concreet betekent dit overleg met ambtenaren en raadsleden en andere stakeholders om raadsvoorstel ten uitvoer te brengen. Van de stichting wordt dan gevraagd tenminste 7500 euro te vergaren om de gedenkplek in te vullen en het voorstel uit te voeren.

Andere mogelijkheid, het borstbeeld aan Universita Sapienza van Moleschott krijgt een duplicaat voor 's-Hertogenbosch, ergens binnen een toepasselijke accommodatie onder te brengen (JAM-fabriek, Gezondheidszorginstelling). Dit betekent: relatie aangaan met Universita Sapienza, duplicaat beeld organiseren, plek in 's-Hertogenbosch organiseren.

3. *Moleschott en de PR van de stad*

- a. in gesprek gaan met stakeholders zoals Den Bosch Partners, gericht op benutten Moleschott voor profilering van de stad;
- b. het uitnodigen en stimuleren van anderen (bijvoorbeeld kunstenaars en koks) om initiatieven te ontwikkelen om het leven en werk van Jacob Moleschott bekendheid te geven;

4. *Onderwijs*

In gesprek gaan met onderwijsinstellingen zoals Avans Hogeschool, Green Academy (HAS) in het bijzonder en Koning Willem I College met hoofdvraag: 'Kunnen jullie iets met Jacob Moleschott?'

5. *Wetenschapsbevordering*

- a. het stimuleren, initiëren en financieel ondersteunen van onderzoek naar het leven en werk van Jacob Moleschott;
- b. het stimuleren, initiëren en financieel ondersteunen van een (boek)uitgave over Jacob Moleschott;

Specificatie 5.b. - Een 'Bossche' biografie over leven en werk van Jacob Moleschott zou een toegevoegd monument zijn. Aangezien we de capaciteit in huis hebben om het boek te schrijven, te redigeren en vorm te geven, kan dit relatief low cost worden gemaakt, omdat alleen het drukwerk bekostigd hoeft te worden.

6. Moleschott-lezing

a. De jaarlijkse 'Jacob Moleschott-lezing' in 's-Hertogenbosch. Uitgangspunt is de stad een evenement bezorgen dat hoort bij Moleschott en zijn nalatenschap. Een lezing of gedachte neerzetten door een prominente, maar tegendraadse Nederlander of Vlaming dat exemplarisch is voor een vrijdenker, zoals Moleschott was: vernieuwend, gedurfd, desnoods controversieel, democratisch, progressief, emancipatorisch, radicaal, onconventioneel. We hebben een voorbeeld met de lezing van Thomas von der Dunk op 23 november 2025, de eerste editie in de reeks die we toen zijn gestart.

b. De publicatie van het essay, de weergave van de lezing die vooraf wordt geproduceerd. Een fraaie uitgave met bij voorkeur een hard cover. We gaan uit van een uitgave in eigen beheer met een beperkte oplage van oplage van zo'n 200 stuks.

Begroting

Begroting beleids- / actieplan Stichting Jacob Moleschott 2026 - 2030					
1	Publicaties	a	Website	genereren en verzamelen content; abonnement provider (350)+ technisch onderhoud (500)	€ 850
				samenstelling redactie	p.m
	b	Magazine	Verbreding verkooppunten		p.m
				eventuele uitbreiding en herziening op termijn	p.m
	c	Wandelgids met Moleschott als een van de beroemde Bosschenaren (embedded)		€ 250	
	d	Brochure JM Moleschott		€ 500	
2	JM in stadsbeeld	a	Straat, scholengemeenschap o.i.d. vernoemen naar Moleschott		p.m
			JM onder aandacht brengen en houden bij instellingen als BHIC en Erfgoed SH		€ 500
			Ontwikkelen module JM voor cursus Boschologie		€ 500
			Gedenkplek in-/oprichten		€ 7.500
3	JM + PR stad	a	Gesprek stakeholders over benutten JM voor profilering stad		p.m.
			Stimuleren anderen (bv. kunstenaars, koks) tot initiatief om legacy JM bekendheid te geven		€ 5.000
4	Onderwijs		Dialogo onderwijs om uit te dagen aan de slag te gaan met gedachtegoed		€ 1.500
			bv. n.a.v. fysiologie, voedingsleer i.r.t. obesitas, belang van goede voeding (Ohne Phospor ...)		
5	Wetenschap	a	Initiëren en stimuleren onderzoek leven en werk JM		€ 2.500
			stimuleren en financieel ondersteunen boek (biografie)		€ 4.000
6	JM-lezing	a	jaarlijks terugkerende lezing door een hedendaagse vrijdenker o.b.v. JM's gedachtegoed		€ 2.500
			publicatie essay, weergave lezing vooraf geproduceerd		€ 1.000
TOTAAL					€ 26.600

Toelichting bij begroting:

- 1.c. bijdrage gids met bredere insteek, helpt drukkosten - 500 exemplaren
- 1.d. drukkosten brochure
- 2.b. bijvoorbeeld ingelijste spreuken aanbieden, ophangen in publieke ruimtes bij instellingen
- 2.d. toezegging gemeenteraad 's-H. € 7500 onder voorwaarde inleg zelfde bedrag
- 3.b. afhankelijk van type activiteit; voorbeeld is de ervaring met November Music en componist Bart van Dongen: bij muziek gaat het om het schrijven van een compositie, maar ook om de uitvoering ervan en afhankelijk van het gezelschap dat moet uitvoeren en worden gedirigeerd. Zo'n vorm met bijvoorbeeld het betrekken van de Bossche harmonies kost al gauw een meervoud van wat is begroot!

4. Dit is een minimale inschatting van eventuele kosten die het onderwijs zal moeten maken om iets met het thema te doen. Natuurlijk hebben ze eigen onderwijsmiddelen, maar het simpel printen, kopiëren van materiaal om te verspreiden onder studenten, kortom het in bescheiden mate faciliteren van wat het KWIC, de HAS Green Academy en AVANS zal al gauw € 500 per instelling zijn.
- 5.a. Het is mede afhankelijk op welk niveau je dit wil inzetten. Indien bv. onder auspiciën van een hoogleraar een promovendus zulk onderzoek doet dan liggen de kosten een veelvoud hoger en dan zal ook een appel op de universiteitsmiddelen moeten worden gedaan. Vooralsnog gaan we uit het verwerven van commitment voor een activiteit als een studium generale conform het projectvoorstel dat als bijlage is bijgevoegd.
- 5.b. Het boek willen we in eigen beheer gaan maken, waarbij het schrijven, redigeren en ontwerpen nagenoeg budgetneutraal kunnen worden gedaan en er alleen sprake is van drukkosten, zoals begroot.
- 6.a. Dit is een realistische taxatie o.b.v. de vorige editie met de optelling van de kosten voor de zaal, spreker, filmopname, flyer etc.
- 6.b. Een fraaie publicatie, een essay waardige uitgave (met bij voorkeur een hard cover) in een oplage van ca. 200 stuks.

Namens het bestuur van de stichting Jacob Moleschott,
Frans van Gaal, Rob Koolen en Maarten Sterneberg

's-Hertogenbosch, 24 februari 2026

Zie hierna: de bijlage over het JMS-Project 2026-2028 hoger onderwijs.

JMS-Project 2026-2028 hoger onderwijs

Jacob Moleschott als thema op de Erasmus universiteit

De stichting wil pogingen ondernemen om jonge mensen, in dit geval studenten te interesseren voor het gedachtegoed van Jacob Moleschott. Dat doet de stichting omdat zij van mening is dat de wetenschapper, fysioloog, Moleschott met zijn ideeën en werkwijze zijn tijd ver vooruit was. Zijn veelzijdige gedachtegoed strekt zich uit van thema's als vrouwenemancipatie, recht op echtscheiding van de vrouw, gezond voedsel voor het volk, crematie als sluitstuk van de kringloop des levens, Darwinisme in plaats van creationisme. Zijn veelzijdige carrière loopt van huisarts tot leraar, van hoogleraar tot senaatslid. Hij gaf colleges, hield redevoeringen, als arts onderzocht hij mensen, tot het schrijven van het voorwoord in het Frankfurter Kochbuch. Omdat hij vast houdt aan zijn opvattingen en werkwijze loopt zijn carrièrepad door heel Europa, van Utrecht naar Heidelberg en Zürich, van Turijn tot aan de Sapienza Universiteit in Rome. Daar zat hij in de senaat van een verenigend Italië en bekleedde een post als minister van volksgezondheid. Tijdens dat werkzame leven blijft hij als arts voeling houden met de praktijk en het volk.

Urgentie

In de huidige tijd waarin waarden en normen verschuiven is het gedachtegoed van Moleschott actueler en urgenter dan ooit. We leven een periode waarin groepen mensen de klimaatverandering ontkennen, waarin de christelijke visie op de vrouw (dienend aan de man, mooi en achter het aanrecht) aan een heropleving is begonnen, waarin de LHBTIQ+ gemeenschap niet wordt gezien en waarin onwelgevallige wetenschap als onzinnig wordt gezien en wordt opgeheven. Maar het is ook de tijd van de paradox van gezond en biologisch eten, terwijl het aanbod van de supermarkten voor 80% bestaat uit slecht voedsel. Als vorm van historische reflectie is de kennis van het gedachtegoed en het werk van deze ongeziene 19e-eeuwse wetenschapper in deze tijd uiterst relevant. Het is bovendien heel nuttig, bruikbaar en getuige de aanknopingspunten van zijn nalatenschap en de actualiteit, heeft het daarmee ook een hoge urgentie.

Moleschott - een ongeziene wetenschapper

Dit kopje klinkt alsof er een vergissing in het spel is. Dat is niet zo. In zijn eigen tijdspanne is de katholieke kerk zijn ideeën liever kwijt, krijgt hij geen aanstelling en dreigt er ontslag voor de atheïstische Moleschott. Na zijn leven verdwijnt zijn gedachtegoed, christelijke belangengroepen bejiveren zich om zijn in de doofpot te stoppen en Moleschott blijft ongekend. In een wereld vol conflicten speelt het christelijk nationalisme weer een belangrijke rol.

Dat is precies de reden van bestaan van de stichting Jacob Moleschott en de inzet van onze actie om Moleschott bekendheid te gaan geven op de universiteit aan haar studenten.

Project Erasmus universiteit

Kennismaking met Moleschott

Dat zou kunnen gebeuren met een lezing in het kader van een Studium Generale aan de Erasmus universiteit. Met enige uitleg vooraf, in de vorm van in publicaties, zou een brede groep studenten van alle studierichtingen en jaren kunnen worden bereikt. Op het niveau van universitair onderwijs zou Laura Meninghella van de universiteit Siegen (D) mogelijk een lezing kunnen geven. Zij is de auteur van de dissertatie 'Jacob Moleschott, a transnational biography, science, Politics, and Popularization in Nineteenth-Century Europe'. Wellicht moet er ter voorbereiding van zo'n lezing een probleemstelling geformuleerd worden. Het doel is echter wel de kennismaking met Moleschott, een ongekende 19de-eeuwse wetenschapper.

In aanloop naar deze lezing is er voor de inhoudelijke voorbereiding een magazine en een informatieve flyer over Moleschott beschikbaar. Bovendien is er volop informatie, inclusief een uitgebreide literatuurlijst, beschikbaar op de website van de stichting (<https://www.jacobmoleschott.nl>).

Onderzoek naar Moleschott

Onder andere naar aanleiding van deze lezing zouden studenten de mogelijkheid moeten krijgen om op dit onderwerp verder te studeren. Naar het idee van de stichting zou de universiteit daar mogelijkheden voor kunnen bieden. Dat is echter niet de expertise van de stichting en daarom wil zij advies bij de universiteit inwinnen over hoe studenten kunnen worden geïnteresseerd en gestimuleerd om onderzoek te doen naar het gedachtegoed van Moleschott. Er is volop materiaal beschikbaar in de bibliotheek van Bologna, 'dell 'Archiginasio', waar zich nog een deels onontgonnen archief van Jacob Moleschott bevindt.

Wetenschappelijke publicatie

Het idee van de stichting is dat Moleschott onderwerp van onderzoek kan zijn en onderdeel is van de afstudeeropdracht van de masteropleiding die uitmondt in een scriptie. Daarmee breng je Moleschott bij jonge mensen op een wetenschappelijk niveau onder de aandacht. Dat kan wellicht jaren meegaan en als steen in de vijver gaan werken.

Er zijn echter beslist meerdere routes binnen de wetenschappelijke opleidingen, waarin een verbinding kan worden gemaakt met Moleschott's nalatenschap. Dat is ook onderwerp van de verkenning die de stichting wil doen naar studie-aanknopingspunten, naar de mogelijkheden op welke niveaus werkstukken en scripties kunnen worden gemaakt.

Organisatie

Leden van het stichtingsbestuur kennen inmiddels mensen van de Erasmus universiteit Rotterdam. Die kunnen ons adviseren en daarmee verder helpen en eventueel dit idee en deze benadering adopteren. De stichting maakt daarvoor een afspraak.

Het gaat hier om Ronald van Raak en Wiep van Bunge die al bekend zijn met Moleschott en de Initiatiefgroep. Zij spraken ook op het Jacob Moleschott-symposium op 23 september 2023.

- Ronald van Raak (1969) is hoogleraar filosofie in Nederland aan de Erasmus Universiteit.
- Wiep van Bunge (1960) is hoogleraar geschiedenis van de filosofie aan de Erasmus Universiteit.
- In heel bescheiden mate geldt dat ook voor Stine Jensen (1972).

We stuurden haar eerder het Moleschott-magazine toe. Zij sprak in 2024 op de Spinozadag in Amsterdam en is hoogleraar publieksfilosofie aan de Erasmusuniversiteit (Moleschott zou 'filosofie voor het volk' toejuichen) en schreef een boekje met de titel: *Goddeloos, waarom we atheïsten nodig hebben*.

Ondersteuning door de stichting

In de mogelijk samenwerking ziet de Stichting haar rol als eventuele fondswerver en is zijn bereid zich in te zetten voor het verwerven van financiële middelen voor werk- of studiebeurzen/reizen. Dit geldt ook voor een eventuele bijdrage in de financiering van een spreker op de universiteit (bijvoorbeeld Laura Menighello (D)).

Eerste opzet begroting Studium Generale lezing

Uitgangspunt is om aan te sluiten bij de reguliere organisatie van de Studium Generale en dat geldt ook voor eventuele andere projecten binnen het onderwijs waarbij we aansluiting zoeken. Daarmee beogen we ook om zo goed mogelijk gebruik te maken van de bestaande, beschikbare bekostigingsmogelijkheden binnen de onderwijsinstellingen.

Specificatie kostenaspecten

- Lezing: vergoeding Laura Menighello voor twee dagen.
- Reiskosten (v.v.). Treinreis R'dam-Siegen (D) duur 4,5 uur, plus overnachting
- Verblijfskosten: bv. overnachting in Thon-hotel aan de Willemskade
- Eventuele extra kosten van de universiteit